

Анна Біцай

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ АДВОКАТА В МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ ЯК ПРЕДСТАВНИКА ДОВІРИТЕЛЯ

Anna Bitsai

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

FEATURES OF PARTICIPATION OF AN ADVOCATE IN MEDIATION IN CIVIL AND ECONOMIC CASES AS A REPRESENTATIVE OF A PRINCIPAL

In the article, the role of an advocate (attorney) as a representative of a principal in civil and economic cases in each of the stages of mediation is described. Provisions of the current legislation of Ukraine concerning the possibility of using mediation within civil procedural and economic procedural institutions are analyzed. Common and different features inherent to the settlement agreement and mediative agreement are researched. The basic functionalities during implementation of a mediation procedure that takes an advocate (attorney) as a representative of a principal in civil and economic cases are determined. The features of participation of an advocate (attorney) in mediation in civil and economic cases as a representative of a principal are delineated.

Key words: advocate (attorney), mediation, civil and economic cases, features of participation of an advocate (attorney) in mediation

В умовах сьогодення питання про визначення можливостей та шляхів запровадження медіації в національну систему захисту цивільних та господарських прав та свобод особи, а також визначення її взаємозв'язку з цивільним та господарським процесами набуло виключного значення. Суспільство і держава гостро потребують впровадження в національне правове поле України альтернативних способів вирішення спорів, серед яких особливе місце посідає медіація. Разом із тим очевидно, що оскільки питання стосується юридичних спорів, тобто вирішення питань, пов'язаних з правом, то без активної підтримки з боку практикуючих юристів, зокрема адвокатів, примирний напрям ще довго буде залишатися малорозвиненим. Ніякі декларативні та освітні заходи самі по собі, у відриві від практики не дадуть позитивного результату.

Метою статті є дослідження особливості участі адвоката як представника довірителя в цивільних та господарських справах на кожній із стадій медіації, визначення основних функцій, які під час реалізації процедури медіації виконує адвокат як представник довірителя в цивільних та господарських справах, та з'ясування особливостей участі адвоката в медіації в цивільних та господарських справах як представника довірителя.

Адвокат як представник сторони в посередництві відіграє важливу роль на всіх, без винятку, стадіях проведення процедури медіації. Тому, з метою визначення специфіки діяльності адвоката як представника довірителя в цивільних та господарських справах, видається за необхідне проаналізувати його роль на кожній із стадій більш ґрунтовно.

Узагальнюючи існуючі підходи до виділення стадій (етапів, фаз) медіації, пропонуємо виділяти чотири основні стадії процедури медіації, кожна з яких становить собою сукупність процедурних дій, об'єднаних спільною метою: 1) стадія перша: прийняття рішення стосовно можливості та доцільності проведення процедури медіації; 2) стадія друга: підготовка до проведення процедури медіації; 3) стадія третя: безпосереднє проведення процедури медіації (медіаційних сесій); 4) стадія четверта: заключна стадія процедури медіації (юридичне закріплення результатів домовленостей, досягнутих під час процедури медіації).

Роль адвоката як представника довірителя під час прийняття рішення стосовно можливості та доцільності проведення процедури медіації в цивільних та господарських справах.

Адвокат, на вимогу довірителя, може представляти права та законні інтереси свого довірителя при організації, проведенні та завершенні процедури медіації в цивільних та господарських справах, якщо довіритель і інша сторона спору домовились про врегулювання взаємних розбіжностей за допомогою медіації. Також адвокат, будучи представником довірителя, може пропонувати своєму клієнтові врегулювати існуючий правовий спір шляхом звернення до медіації як альтернативного способу вирішення спорів або рекомендувати прийняти відповідну пропозицію від протилежної сторони.

Під час прийняття рішення стосовно можливості проведення процедури медіації в цивільних та господарських справах адвокат має вирішити питання щодо «медіабельності» правового спору. Під «медіабельністю» варто розуміти властивість юридичного конфлікту (правового спору), через яку він може бути врегульований безпосередньо сторонами конфлікту (спору) під час процедури медіації. Тобто адвокат має здійснити детальний аналіз внутрішньої специфіки змісту конкретних спірних правовідносин, у межах яких виник спір, на підставі факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру «медіабельності» правового спору, з урахуванням яких він зможе дійти висновку про можливість та доцільність проведення процедури медіації в конкретній справі, а також про ефективність її застосування.

У свою чергу, Катарина Грефін фон Шліффен пропонує керуватися такими критеріями для прийняття рішення стосовно можливості та доцільності проведення процедури медіації, а саме: 1) наявність міцних, можливо, досить тривалих відносин між учасниками, наприклад між членами сім'ї, сусідами, колегами; 2) наявність спільного інтересу в рамках предмета спору чи одного з його аспектів, наприклад добробут спільних дітей, прагнення до благополуччя у власному оточенні чи майбутнє спільного підприємства; 3) здатність сторін до участі в переговорах, наприклад, з урахуванням їх психічного стану або розподілу повноважень (ніяких відхилень, які не можна було б усунути в рамках переговорів); 4) прагнення сторін до участі в переговорах або принаймні готовність до участі в процесі і спілкуванню з іншою стороною; 5) на думку учасників, взаємоузгоджене, позасудове рішення має принести їм предметні, часові та фінансові переваги¹.

Адвокат як представник довірителя повинен мати на увазі, що Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI закріплює обов'язок держави надавати, рекомендувати і пропонувати послуги з медіації саме як первинну правову допомогу (п. 4 ч. 1 ст. 1, п. 4 ч. 2 ст. 7).

Крім того, господарське процесуальне (розділ II Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (далі – ГПК України) та цивільне процесуальне (ст. 130 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (далі - ЦПК України) законодавство передбачають порядок досудового врегулювання правового спору, у межах якого може бути використана процедура медіації.

Відповідно до ч. 1 ст. 5 ГПК України, сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору за домовленістю між собою, крім випадків, визначених ч. 5 зазначеної норми. ГПК України передбачає претензійний порядок досудового врегулювання господарського спору. Разом із тим ГПК України не забороняє використовувати альтернативні способи врегулювання господарського спору, у тому числі й медіації. У зв'язку з цим положення ч.ч. 1 та 5 ст. 5 ГПК України можуть розглядатися як правові передумови використання медіації в господарських справах як альтернативного способу вирішення правового спору.

Статтею 130 ЦПК України передбачається можливість проведення попереднього судового засідання. Разом із тим, хоч метою попереднього судового засідання є з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду, можуть використовуватись медіативні техніки, а також наявний неупереджений посередник, не слід ототожнювати попереднє судове засідання як складову стадію підготовки справи до судового розгляду та процедуру медіації, оскільки між ними існують суттєві відмінності. Так, під час попереднього судового засідання в разі врегулювання спору до судового розгляду пріоритетним є результат (процесуальне оформлення вирішення спору), а в процедурі медіації важливим є не лише результат, а й сам процес аналізу, оцінки, вирішення правового конфлікту, оскільки одним із завдань медіації є налагодження (збереження, відновлення) дружніх/ділових відносин між сторонами. Також відмінність полягає в тому, що при посередництві

¹ Шлиффен, Грефин фон К., Вегманн, Б. (2005). *Медиацция в нотариальной практике (Альтернативные способы разрешения конфликтов)*. Москва: ВолтерсКлувер, 11.

важливою є емоційна складова, а не лише правові аспекти конфлікту. Франц ван Арен (нідерландський суддя та медіатор) вбачає різницю між судовим провадженням та медіацією в тому, що судді завжди розглядають лише минуле і намагаються розібратися, що було не так, а медіатори спонукають сторони зосередитися на майбутньому та на можливих перспективах.

Таким чином, адвокат, вирішивши питання стосовно «медіабельності» правового спору та з урахуванням юридичних «показань для застосування» процедури медіації, може рекомендувати або, навпаки, не рекомендувати своєму довірителю використати процедуру медіації в цивільних та господарських справах для врегулювання існуючого правового спору.

Роль адвоката як представника довірителя в підготовці до процедури медіації. Представляючи права та законні інтереси клієнта під час проведення процедури медіації в цивільних та господарських справах, адвокат зобов'язаний відповідально поставитись до такого виду діяльності та належним чином підготуватися до майбутньої процедури посередництва. Така підготовка, як правило, повинна включати в себе: 1) проведення додаткового аналізу суті розбіжностей та більш детальне вивчення обставин їх виникнення; 2) з'ясування цілей довірителя і за необхідності надання довірителю допомоги у формулюванні його цілей у зв'язку з виниклим спором; 3) визначення спільно з довірителем завдань, які необхідно вирішити в результаті медіації, можливих поступок на користь іншої сторони і принципів для довірителя умов, відступ від яких є неможливим; 4) виявлення аспектів, за якими у сторін відсутні розбіжності; 5) оцінку правового становища довірителя й іншої сторони правового спору¹; 6) дослідження існуючих документів та інших наявних доказів у справі; 7) аналіз положень чинного законодавства стосовно суті спору; 8) визначення спільно з довірителем як безпосередньо інтересів довірителя, так і інтересів іншої сторони, оскільки інтереси визначають проблему; 9) вибір спільно з довірителем найбільш належної (у конкретній справі) моделі медіації та продумування найбільш ефективних медіативних технік стосовно конкретного випадку; 10) розробку та узгодження об'єктивних критеріїв; 11) розробку та узгодження з довірителем взаємовигідних варіантів урегулювання спору, які варто запропонувати під час проведення процедури медіації; 12) прогнозування і попереднє обговорення з довірителем найбільш ймовірних варіантів урегулювання спору, які можуть бути запропоновані іншою стороною, виходячи з її цілей, завдань та інтересів; 13) обговорення з довірителем очікувань останнього від результатів медіації.

Адвокат як представник довірителя на стадії підготовки до процедури медіації повинен поінформувати свого довірителя про можливі правові форми завершення процедури медіації в цивільному та господарському процесах у разі досягнення взаємовигідної та взаємоприйнятної домовленості, передбачені чинним цивільним процесуальним та господарським процесуальним законодавством. Такими правовими формами є: 1) укладення мирової угоди (ч. 3 ст. 31, ст.ст. 175, 306, 334, 372 ЦПК України, ст. 78 ГПК України); 2) відмова позивача від позову (ч. 2 ст. 31, ст.ст. 174, 306 ЦПК України, ст. 78 ГПК України); 3) визнання відповідачем позову повністю або частково (ч. 2 ст. 31, ст. 174 ЦПК України, ст. 78 ГПК України); 4) відмова стягувача від примусового виконання судового рішення (ст. 372 ЦПК України) – на стадії виконавчого провадження.

Адвокат як представник довірителя в підготовці до процедури медіації в цивільних та господарських справах може брати участь в обговоренні та обранні кандидата в медіатори. Крім того, адвокат може ініціювати звернення до конкретного медіатора за умови, що останній буде зберігати нейтралітет щодо всіх сторін правового спору.

Основна роль адвоката як представника довірителя на даній стадії полягає в тому, що адвокат: інформує довірителя стосовно юридичних аспектів спору та правового становища довірителя, роз'яснює клієнтові суть, значення та порядок проведення процедури посередництва, пропонує стратегію поведінки та взаємодії між усіма сторонами спору, роз'яснює особливості прийнятого в ході медіації рішення та специфіку його виконання.

Таким чином, адвокат як представник довірителя до моменту початку врегулювання правового спору шляхом медіації повинен бути впевнений, що, безпосередньо вступаючи в процес урегулювання правового спору, довіритель ясно і чітко розуміє та усвідомлює своє правове становище, характер та мету медіації, власну роль, роль адвоката та роль протилежної сторони в ній, особливості діяльності медіатора, а також можливі правові наслідки проведення даної процедури.

1 Понасюк, А.М. (2011). *Участие адвоката в урегулировании юридических споров посредством медиации*: Исследования на соискание ученой степени кандидата наук: специализация 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности». Москва, 104-105.

Роль адвоката як представника довірителя під час безпосереднього проведення процедури медіації в цивільних та господарських справах. Сторони заздалегідь мають домовитись між собою про можливість присутності та участі під час проведення процедури медіації адвокатів як представників сторін.

На вимогу однієї сторони або за спільною домовленістю сторін правового спору всі, хто беруть участь у процедурі медіації, включаючи адвокатів та медіатора, повинні підписати застереження про конфіденційність.

Адвокат може брати участь у медіації як разом з довірителем, так і без його присутності (якщо сторони попередньо домовилися про можливість такого варіанта). У разі самотійної участі в медіації (без довірителя) адвокат зобов'язаний погодити кінцеву домовленість за результатами медіації з довірителем і лише після цього юридично її оформлювати з протилежною стороною. Разом із тим важливо пам'ятати, що доволі часто зміст та сутність остаточних домовленостей за результатами медіації можуть виходити за межі первинних уявлень сторін стосовно можливих варіантів вирішення існуючого правового спору. При цьому виключно сторони можуть прийняти та затвердити кінцеву домовленість, котра має базуватися на однозначному висновку про відповідність або не відповідність конкретних пропозицій їх інтересам. У зв'язку з цим ми вважаємо, що для того щоб медіація завершилася досягненням взаємовигідного та взаємоприйняттого рішення в найкоротший термін, адвокат як представник довірителя має брати участь у процедурі медіації не самотійно, а разом із довірителем. Така позиція обумовлена тим, що адвокат як представник довірителя обов'язково має погоджувати свої дії та пропозиції протилежної сторони з довірителем, а тому, у разі участі адвоката в медіації без довірителя, буде постійно виникати необхідність у зупиненні та перенесенні (на інший день) процедури медіації, що у свою чергу призведе до затягування посередництва. Проте оперативність та відносно швидке врегулювання правового спору в порівнянні з класичним судовим чи третейським розглядом справи є однією з ключових переваг медіації. Якщо ж адвокат присутній під час посередництва разом із довірителем, тоді, у разі необхідності надати довірителеві поточні роз'яснення та поради з правових питань, адвокат у стислій формі консультує його по ходу медіативної сесії без зупинення та перенесення процедури медіації, що у свою чергу забезпечує оперативність посередництва. У разі ж необхідності обговорення питань між адвокатом та довірителем наодинці, процедура повинна бути зупинена, проте така зупинка може тривати не довго, після чого процедура буде продовжена.

Адвокат, присутній на переговорах під час процедури медіації в цивільних та господарських справах, завжди повинен пам'ятати, що це не суд і не арбітраж, де потрібно захищати, змагатися, викривати та прискіпуватись. Варто підкреслити, що мета юриста в медіації полягає не в тому, щоб переконати медіатора у власній правоті або спростувати доводи іншої сторони. Вона полягає в тому, щоб допомогти знайти прийнятне для всіх рішення (як правило, не єдино вірне, а одне з вдалих рішень) і переконати сторони його прийняти¹.

Безсумнівно, правові аргументи можуть і повинні мати місце в діяльності адвоката при проведенні медіації. Адвокат є професійним юристом, надає кваліфіковану юридичну допомогу, і тому йому слід дати юридичну кваліфікацію конфліктним відносинам сторін і вказати учасникам процедури на переваги (у разі їх наявності) правового становища довірителя у спорі. Але робити це необхідно в такій формі, щоб не завдати шкоди конструктивності переговорного процесу і не перевести подальше спілкування сторін від узгодження інтересів до дискусії про взаємні права та обов'язки². Наприклад, у зарубіжній літературі, присвяченій питанням медіації, залежно від зростання ролі права та адвокатів умовно виділяють «медіацію, засновану на інтересах» (interest-based mediation) та «медіацію, засновану на правах» (rights-based mediation)³. При цьому дані напрями не є взаємовиключними і розглядаються як такі, що можуть доповнювати один одного.

Адвокат, який представляє інтереси довірителя в процедурі медіації, має бути надзвичайно обережним та уважним під час виступів та реплік, уважно стежити за власною інтонацією та

1 Давыденко, Д.Л. (2006). *Как избежать судебного разбирательства. Посредничество в бизнес-конфликтах*. Москва: Секрет фирмы, 55.

2 Понасюк, А.М. (2011). *Участие адвоката в урегулировании юридических споров посредством медиации*: диссертация на соискание ученой степени кандидата наук: специализация 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности». Москва, 108-109.

3 Bühring-Uhle, Christian (2006). *Arbitration and Mediation in International Business*. Second Edition. Kluwer Law International BV, The Netherlands, 193-194.

поведінкою задля того, щоб його правові доводи, аргументи та пропозиції не сприймалися протилежною стороною як висування вимог та претензій. Проте адвокат як кваліфікований фахівець у галузі права зобов'язаний уважно аналізувати та оцінювати доводи, аргументи та пропозиції протилежної сторони з точки зору їх відповідності положенням чинного законодавства та законним інтересам довірителя, а також стосовно наявності юридичних ризиків для довірителя та можливості фактичного виконання досягнутих домовленостей сторонами.

Таким чином, основна роль адвоката як представника довірителя під час безпосереднього проведення процедури медіації полягає в наданні адвокатом юридичних консультацій та роз'ясненні довірителеві під час процедури медіації (у разі якщо довіритель самостійно веде переговори) та у веденні переговорів, представляючи інтереси довірителя (як за участю довірителя в процедурі, так і без неї) у процедурі медіації (у разі якщо довіритель самостійно не веде переговорів).

Роль адвоката як представника довірителя в юридичному закріпленні результатів домовленостей, досягнутих під час процедури медіації. На даній стадії медіації роль адвоката як представника довірителя в першу чергу залежить від того, чи є медіатор юристом, у тому числі адвокатом, чи ні. У разі коли медіатор є фахівцем у галузі права чи адвокатом, тоді медіативна угода повинна бути підготовлена саме цим суб'єктом, оскільки, на нашу думку, забезпечення правового супроводу процедури медіації та її завершення належить до повноважень адвоката-медіатора, а не сторін медіації чи їх представників. Крім того, той факт, що медіативну угоду буде готувати представник однієї зі сторін правового спору, може насторожити протилежну сторону та призвести до нагнітання ситуації чи взагалі до відмови від подальшого врегулювання спору.

У разі якщо медіатор не є адвокатом чи юристом узагалі, тоді надання юридичної форми досягнутій взаємоприйнятній та взаємовигідній домовленості між сторонами правового спору, а також забезпечення законності такої домовленості та відповідності її положенням чинного законодавства є важливою функцією адвоката як представника довірителя під час процедури медіації. У зазначеному разі сторони мають домовитись стосовно того, хто буде готувати медіативну угоду (представники всіх сторін разом або один із представників).

Мирова угода є яскравим прикладом однієї з можливих правових форм вдалого завершення процедури медіації в цивільних та господарських справах.

Найбільш дискусійним питанням правової природи вдалого результату медіації є необхідність розмежування медіативної угоди, укладеної в рамках приватної медіації, з одного боку, і в судовій медіації – з іншого. Перше розглядається як угода, друга прирівнюється до мирової угоди. У зв'язку з цим цікавим видається питання стосовно того, яким чином співвідносяться мирова угода та медіативна угода між собою. Таким чином, вважаємо за необхідне визначити спільні та відмінні риси, притаманні мировій угоді та медіативній угоді.

Так, серед спільних рис, притаманних мировій угоді та медіативній угоді, можна виділити такі: 1) законність (зазначені угоди не можуть суперечити закону та порушувати права та законні інтереси третіх осіб); 2) добровільність (угоди можуть бути укладені виключно в разі вільного волевиявлення всіх сторін); 3) мають двосторонній характер, тобто права й обов'язки виникають у кожній зі сторін; 4) з одного боку, це угоди про врегулювання матеріально-правових відносин, з іншого — це процесуальні угоди між сторонами про завершення правового спору; 5) чіткість, ясність, безумовність, визначеність та можливість бути виконаними (дотримання цих критеріїв необхідно з метою запобігання виникненню нових спорів); 6) суб'єктами укладення є сторони правового конфлікту (або їх представники, якщо сторони про це попередньо домовляться); 7) спрямовані на врегулювання спору шляхом взаємних домовленостей (взаємовигідних та взаємоприйнятних) сторін спору.

Відмінними рисами мирової угоди та медіативної угоди є: 1) мирова угода може бути укладена тільки щодо тих спірних питань, про вирішення яких позивач заявив позовні вимоги, тобто мирова угода може містити тільки умови, безпосередньо пов'язані з врегулюванням відповідного судового спору; медіативна угода може містити положення, безпосередньо не пов'язані із заявленим попередньо предметом спору, однак пов'язані з правовим конфліктом, який існував між сторонами, а також усі інші аспекти, які сторони вважають важливими; 2) мирова угода повинна бути укладена в письмовій формі, тоді як медіативна угода може бути й усною; 3) мирова угода набуває правового значення тільки після її затвердження судом, у свою чергу результат медіативної угоди може мати матеріально-правові та процесуально-правові наслідки виконання без затвердження її судом.

Таким чином, є очевидним, що медіативна угода та мирова угода, попри наявність спільних рис,

є різним видами правових угод.

У зв'язку з цим, за результатами вдалої медіації, яка була проведена після відкриття провадження в цивільному чи господарському процесі, видається правильним укласти саме мирову угоду з додержанням вимог чинного цивільного процесуального чи господарського процесуального законодавства. Разом із тим не існує заборони поряд із мировою угодою укласти ще й медіативну угоду.

На підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що *адвокат як представник довірителя в цивільних та господарських справах під час реалізації процедури медіації виконує такі функції*, як: 1) інформаційну функцію; 2) функцію оцінки спору; 3) функцію генерування альтернативних ідей; 4) прогностичну функцію; 5) аналітичну функцію; 6) орієнтаційну функцію; 7) юридичну функцію.

Підбиваючи підсумок, дослідивши роль та визначивши функції адвоката як представника довірителя в цивільних та господарській справах під час реалізації процедури медіації, можемо визначити особливості діяльності адвоката-представника. Отже, ***особливостями участі адвоката як представника довірителя в медіації в цивільних та господарській справах є***: 1) адвокат у процедурі медіації діє в інтересах довірителя від його імені, однак остаточне рішення мають приймати лише сторони правового спору; 2) адвокат як представник сторони в медіації не повинен допускати конфлікту інтересів, тобто сторони правового спору з протилежними інтересами повинні бути представлені різними адвокатами в медіації в цивільних та господарських справах; 3) адвокат повинен бути обізнаним стосовно медіації як альтернативного способу вирішення спорів, моделей медіації, медіативних технік та інших аспектів даної процедури; 4) адвокат повинен володіти достатнім обсягом медіативних знань, умінь та навичок; 5) основна мета адвоката як представника довірителя в медіації полягає в тому, щоб забезпечити реалізацію прав та обов'язків клієнта в процедурі та допомогти йому знайти прийнятне для всіх рішення, а зовсім не в тому, щоб переконати медіатора у власній правоті або спростувати доводи іншої сторони; 6) правові аргументи можуть і повинні мати місце в діяльності та позиціях адвоката-представника при проведенні медіації, разом із тим вони не повинні завдавати шкоди конструктивності переговорного процесу і не перевести подальше спілкування сторін від узгодження інтересів до дискусії про взаємні права та обов'язки; 7) адвокат повинен забезпечити належне юридичне оформлення домовленості сторін за результатами медіації, а також забезпечити законність такої домовленості та її відповідність положенням чинного законодавства (у разі якщо медіатором є не професійний юрист); 8) основна роль адвоката як представника довірителя під час процедури медіації полягає в наданні адвокатом правової допомоги, юридичних консультацій та роз'яснення довірителеві під час процедури медіації (у разі якщо довіритель самостійно веде переговори) та у веденні переговорів, представляючи інтереси довірителя (як за участю довірителя в процедурі, так і без неї) в процедурі медіації (у разі якщо довіритель самостійно не веде переговори).

Таким чином, урахувавши важливість інституту адвокатури, активне сприяння адвокатів у розвитку та функціонуванні медіації в Україні здатне дати позитивні результати вже в найближчій перспективі. Однак якщо адвокатська спільнота не буде брати участі в підтримці цього нового способу альтернативного вирішення спорів, це призведе до того, що примирні процедури будуть розвиватися уповільненими темпами, а практика їх здійснення буде поступово освоюватися не юристами. Щоразу необхідно пам'ятати, що визнані та ефективні в розвинених зарубіжних країнах альтернативні способи вирішення спорів, зокрема медіація, обов'язково отримають визнання й в Україні. Проте якщо адвокати не візьмуть на себе ключову роль у запровадженні та популяризації цих перспективних починань, то процес упровадження альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіація, у національну правову систему значно ускладниться.

References

1. Shliffen, Grefin fon K., Vegmann, B. (2005). *Mediatsiya v notarialnoypraktike (Alternativnyiesposobyirazresheniyakonfliktov)*. Moskva: VoltersKluver.
2. Ponasyuk, A. M. (2011) *Uchastie advokata v uregulirovanii yuridicheskikh sporov posredstvom mediatsii: dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata nauk: spetsializatsiya 12.00.11 «Sudebnaya vlast, prokurorskiy nadzor, organizatsiya pravoohranitelnoy deyatelnosti»*. Moskva, 281.
3. Bühring-Uhle, Christian (2006). *Arbitration and Mediation in International Business (Second Edition)*. Kluwer Law International BV, The Netherland.
4. *Zakon pro bezplatnupravovudopomogu 2011* (Verhovna Rada Ukrayini). *OfitsiyiyvisnikUkrayini*, 51, 577.
5. *Gospodarskiy protsesualniy kodeks Ukrayini 1992* (Verhovna Rada Ukrayini). *Ofitsiyiy visnik Ukrayini*, 6, 56.
6. *Tsivilniy protsesualniy kodeks Ukrayini 2004* (Verhovna Rada Ukrayini). *OfitsiyiyvisnikUkrayini*, 40-41, 42, 492.